

Miro Stiplovšek

RAZISKOVANJE ZGODOVINE DELAVSKEGA GIBANJA IN PARTIJE MED VOJNAMA NA SLOVENSKEM*

* Referat na posvetovanju »Titova pot skozi robijo in obdobje obnove partije«, ki ga je 15. junija 1977 organiziral marksistični center univerze v Mariboru.

Letošnji pomembni jubileji v zgodovini partije, 40-letnica prihoda Josipa Broza Tita na čelo KP J in prvega, ustanovnega kongresa KPS na Čebinah, so tudi primerna prilika za pregled dosedanjih dosežkov zgodovinopisja pri raziskovanju delavskega gibanja in posebej razvoja ter delovanja partije med vojnama na Slovenskem. Še posebej pa terjajo inventuro dosedanjih naporov pri preučevanju navedene problematike akcije lani ustanovljene komisije za zgodovino ZK J pri predsedstvu CK ZK J za pisanje obsežne znanstvene sinteze KP J — ZK J kot dolgoročne naloge, ter za izid krajšega dela o partijski zgodovini že v bližnji prihodnosti, ki naj bi bilo odraz novih izsledkov zgodovinopisja v času od izida Pregleda zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije iz leta 1963. Prav to delo je namreč nakazalo številne probleme, ki bi jih bilo treba monografsko obdelati in prav ob njegovem nastajanju se je pokazala potreba po ustanovitvi posebnih ustanov za preučevanje delavskega gibanja, ki naj bi hkrati izvajale dokumentacijske in raziskovalne naloge. Pri tem je bilo treba nujno zasnovati preučevanje zgodovine partije in različnih smeri delavskega gibanja v širokem družbenopolitičnem okviru, kajti izdvojeno obravnavanje ne bi bilo marksistično, hkrati pa ne bi mogli prikazati procesa, kako je KP vzporedno z organizacijskim, idejnoprogramskim in akcijskim dozorevanjem postajala vse odločilnejši dejavnik ne le v delavskem gibanju, temveč v celotnem družbenopolitičnem življenju. Prav ob jubilejih pa se rezultati raziskovanja v posameznih etapah najbolj vidno pokažejo. Tovariš Miha Marinko je v slavnostnem govoru na proslavi 40-letnice ustanovnega kongresa KPS v Trbovljah med drugim izrazil »veliko zadovoljstvo, da je ob letošnjih obletnicah objavljeno toliko zgodovinskega gradiva, kot že leta ne« in poudaril željo, da bi ostal vsaj »delček naših spoznanj, bojev in žrtvovanja za svobodo v zavesti mladih.¹ Ob tem moramo ugotoviti, da so ob jubilejih ugodni pogoji za objave različnih del, ki pa so običajno rezultat daljšega raziskovalnega dela in zato se le zdi, da je preučevanje zgodovine partije in delavskega gibanja včasih kampanjsko. Ko uvodoma ugotavljamo, da smo še daleč od cilja — znanstvene sinteze navedene problematike, pa moramo hkrati poudariti, da smo, zlasti od šestdesetih let dalje, dosegli tako pri preučevanju zgodovine partije in delavskega gibanja kot pri celotni slovenski zgodovini med vojnama pomembne uspehe. Žal pa ti dosežki niso vselej dovolj znani širši javnosti in si včasih prepočasi utirajo pot npr. v pouk v naših šolah ter v različne oblike marksističnega izobraževanja v okviru ZKS

¹ Delo 18. 4. 1977.

in drugih družbenopolitičnih organizacij. Literatura je še vse premalo razširjena v vsa okolja, ki bi jo morala uporabljati, so pa tudi problemi, oziroma zastoji, pri izdajanju novih izsledkov, ki ostajajo včasih le predolgo v rokopisni obliki dostopni le ozkemu krogu raziskovalcev. Z referatom želimo opozoriti na dejavnike, ki so zavirali ali pospeševali raziskovanje problematike delovanja partije in razvoja delavskega gibanja ter prikazati pomembnejšo literaturo, njen pregled pa naj bi bil spodbuda raziskovalcem za usmeritev na probleme, ki jim doslej zgodovinopisje še ni posvetilo ustrezne pozornosti, skratka za bodoče načrtno delo. Že uvodoma naj pripomnimo, da se ne bomo mogli spuščati v nadrobno naštevanje posameznih člankov, razprav in samostojnih publikacij o navedeni problematiki, temveč bomo opozorili le na nekatere najpomembnejše dosežke. Nadrobnejši podatki so v več splošnih in posebnih bibliografijah ter historiografskih pregledih.² Ker bibliografije izhajajo z določeno zamudo, naj opozorimo, kje lahko dobimo največ prispevkov iz zgodovine partije in delavskega gibanja. Zlasti veliko člankov je izšlo v časopisju ob obletnicah pomebnih dogodkov, v zadnjem času pa jih redno objavlja zlasti glasilo ZKJ — ZKS Komunist, ki ima rubriko Pogled v zgodovino, posebno pomembne pa so njegove teoretične priloge. Posebej moramo kot specilizirano zgodovinsko revijo omeniti Prispevke za zgodovino delavskega gibanja, ki jo izdaja Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani od leta 1960. dalje, znanstvene razprave pa objavljajo tudi druge revije slovenskih zgodovinarjev oziroma jugoslovanskih zgodovinarjev.³

Med temeljnimi dejavniki, ki pogojujejo obseg in poglobljenost dosedanjega in bodočega raziskovanja tako splošnega razvoja na Slovenskem kot posebej zgodovine partije in delavskega gibanja v obdobju med vojnama, naj poudarimo zlasti institucionalno, kadrovsko in finančno problematiko, načrtnost, urejenost, dostopnost in stopnjo ohranjenosti arhivskega gradiva, obseg drugih kategorij virov, objave virov in stanje dokumentacije. Vsa ta vprašanja so bila doslej deležna velike pozornosti, toda njihovo reševanje ni bilo vselej enako intenzivno, prav tako pa jih lahko uresničimo le dolgoročno. Pred okupacijo 1941 tudi spričo premajhne časovne odmaknjenosti ni prišlo do pravega raziskovanja navedenega obdobja in problematike, pomembna izjema pa je predvsem delo Edvarda Kardelja-Speransa, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja iz leta 1939, ki je do časa izida analitično prikazal tudi obdobje po prvi svetovni vojni. Po osvoboditvi pa je slovensko zgodovinopisje med novejšimi obdobji razumljivo posvečalo posebno pozornost preučevanju revolucionarnega narodnoosvobodilnega boja, pri čemer je obravnavalo iz ob-

² Npr. Bibliografija slovenske zgodovine, ki izhaja vsakih nekaj let v Zgodovinskem časopisu, doslej je bila objavljena za obdobje 1945—1972; Slovenska bibliografija, ki jo izdaja v knjižni obliki Narodna in univerzitetna knjižnica, doslej je izšla za obdobje 1945—1972; Anka Miklavčič, Sonja Reisp, Bibliografija člankov o delavskem gibanju in KPS 1945—1955, Knjižnica 1969—1971; Janko Liška, Bibliografija prispevkov o ustanovnem kongresu KPS, Komunist 10. 1. 1977; od jugoslovanskih bibliografskih in historiografskih del, ki vsebujejo tudi podatke o zgodovini delavskega gibanja in delovanju partije med vojnama na Slovenskem naj omenimo naslednje: obe seriji Bibliografije Jugoslavije, od leta 1950 dalje; Milena Gecić, Posleratni radovi o istoriji radničkog pokreta i SKJ između dva svetska rata, Jugoslovanski istorijski časopis 1969, št. 4-2; Zarko D. Protić, Milan Vesović, Milan Matić, Socijalistički i radnički pokret i komunistička partija Jugoslavije 1867—1941. Bibliografija posebnih izdanja 1945—1969, Institut za savremenu istoriju v Beogradu 1972; Milan Matić i Milan Vesović, Radnički pokret i komunistička partija Jugoslavije. Bibliografija članaka iz časopisa 1945—1968, Prilozi za istoriju socijalizma 1970, št. 7; Ten Years of Yugoslav Historiography 1945—1955, Beograd 1955; Historiographie Yougoslave 1953—1965, Beograd 1965; The Historiography of Yugoslavia 1965—1975, Beograd 1975 itd.

³ Med posebnimi jugoslovanskimi revijami naj omenimo Prilozi za istoriju socijalizma, ki jih je od leta 1964 izdajal Institut za izučavanje radničkog pokreta v Beogradu, od leta 1969 pa Institut za savremenu istoriju ter Časopis za savremenu povjest, ki ga od leta 1969 izdaja Institut za istoriju radničkog pokreta Hrvatske v Zagrebu, od splošnih pa Jugoslovanski istorijski časopis, oziroma Zgodovinski časopis in Kroniko, opozorimo pa naj še na pet knjig zbornika razprav Istorija radničkog pokreta.

dobja med vojnama v pregledni obliki zlasti razvoj in delovanje partije v tridesetih letih z vidika njenega uveljavljanja v družbenopolitičnem življenju na Slovenskem preko enotne delavske fronte in ljudske fronte ter proces diferenciacije v slovenski družbi, skratka v glavnem le tiste elemente, ki so pomagali razumeti in pojasnjevati splošni razvoj in posebnosti NOB na Slovenskem. Takšno nujno vzročno povezanost s predvojnim obdobjem je npr. nakazal Boris Kidrič v svojem prispevku *Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji*⁴ iz leta 1944, do izraza pa je prišla nato že v srbohrvaški izdaji *Pregleda razvoja NOB u Sloveniji dr. Metoda Mikuža* iz leta 1956, v katerem je v uvodu k ustanovitvi Osvobodilne fronte pregled razvoja političnega življenja Slovencev med vojnama.

Začetni poudarek na raziskovanju NOB se kaže tudi v tem, da je bila leta 1947 ustanovljena na filozofski fakulteti v Ljubljani katedra za zgodovino NOB, prva v Jugoslaviji, ki se je šele postopoma preoblikovala v katedro za občo in narodno zgodovino po letu 1918. Ta je bila pomembna z vidika vzgoje kadrov in raziskovanja, druga velika prelomnica v institucionalnem pogledu pa je bila izvedena leta 1959 z ustanovitvijo Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani (IZDG) kot zadnjega dediča znamenitega partizanskega Znanstvenega inštituta pri predsedstvu SNOS. Dobil je nalogo, »da znanstveno preučuje delavsko gibanje, delovanje Komunistične partije in ljudske revolucije na slovenskem ozemlju ter socialistično graditev v Sloveniji«,⁵ hkrati pa naj bi opravljal še druge naloge, kot so zbiranje in urejanje arhivskega in spominskega gradiva, izdajanje publikacij, sprva pa je bil v njegovem sklopu tudi sedanji Muzej ljudske revolucije. Dotlej se je s preučevanjem zgodovine delavskega gibanja in posebej partije ukvarjalo nekaj sodelavcev zgodovinskega arhiva CK KPS, ki so se vključili v IZDG. Njegova ustanovitev je bil torej pomemben akt v prizadevanjih k obravnavi problematike, ki je bila dotlej v slovenskem zgodovinopisju zanemarjena, pri čemer pa je tudi IZDG v začetnih obdobjih posvetil največ pozornosti preučevanju NOB. Toda praksa je pokazala, da je zlasti zaradi premajhnega števila strokovno in znanstveno usposobljenih kadrov »prehod od zbiranja gradiva, izdajanja zbornikov in pisanja publicističnih člankov na znanstveno raziskovanje sila težak proces«.⁶ IZDG se je nato soočal s številnimi problemi, od kadrovskih in finančnih, do različnih pogledov na vsebino in obseg njegovega dela. Ugotovimo lahko le, da je kadrovanje in usposabljanje novih raziskovalcev ter strokovnih sodelavcev za arhivske in dokumentacijske naloge v sodelovanju s filozofsko fakulteto, izboljšanje finančnih razmer ter leta 1973 izdelava dolgoročnega načrta *Zgodovina Slovencev 1918–1945*, ustvarilo IZDG temelje za uspešno izpolnjevanje njegovih številnih nalog. Prav tako IZDG navezuje nase tudi številne zunanje sodelavce, zlasti s PZE za zgodovino in z Inštituta za narodnostna vprašanja. IZDG je torej postal dejansko osrednja znanstvena ustanova za preučevanje sodobne slovenske zgodovine. Z vidika naše obravnave pa je pomembno, da je IZDG vzporedno z reševanjem navedenih problemov posvetil vedno več pozornosti raziskovanju obdobja med vojnama ter tudi začetkom delavskega gibanja na Slovenskem od srede 19. stoletja dalje. Pripomnimo naj, da je šele v zadnjem času začel izpolnjevati tudi svoje naloge pri preučevanju obdobja socialistične graditve, pri čemer je nujno njegovo

⁴ Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (cit. Prispevki) 1960, št. 1, str. 7–48.

⁵ Bogdan Osolnik, 10 let dela Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in njegovo mesto v slovenskem zgodovinopisju. Prispevki 1960, št. 1-2, str. 163.

⁶ Prav tam.

tesno sodelovanje z marksističnimi centri pri CK ZKS, ljubljanski in mariborski univerzi ter z drugimi ustanovami. V drugih ustanovah se problematiki delavskega gibanja in partijski zgodovini posvečajo le redki posamezniki in še to običajno le občasno, ta vprašanja pa v okviru preučevanja zgodovine zamejskih Slovencev v večji meri obravnavajo le še sodelavci Inštituta za narodnostna vprašanja. Ugotovimo torej lahko, da so institucionalna vprašanja v glavnem urejena, da se z obdobjem med dvema vojnama oziroma posebej z zgodovino delavskega gibanja in partije ukvarja vedno več znanstvenih delavcev, v finančnem pogledu pa ostale težave zlasti pri zaposlovanju mladih raziskovalcev in da je izdelan raziskovalni načrt Zgodovina Slovencev od 1918 do 1945, ki ga je raziskovalna skupnost SR Slovenije uvrstila med prioritete projekte, kar je vse solidna in dolgoročna osnova za preučevanje zgodovine partije in delavskega gibanja kot sestavnega dela slovenske nacionalne zgodovine.

Ustanovitev IZDG je pospešila in v marsikaterem pogledu povsem na novo zastavila delo na dokumentacijskem področju, ki je nujen predpogoj za racionalno in uspešno znanstveno raziskovalno dejavnost. Gre predvsem za izdelavo različnih posebnih bibliografij in kronologij. Glede na to, da je marksistični tisk doživljal po zakonu o zaščiti države iz leta 1921 posebno usodo, za pregled nad njim ne zadoščajo splošne bibliografije, ki registrirajo le legalne tiske.⁷ Zaradi zatiranja oblasti je morala vrsta marksističnih in naprednih glasil iziti pollegalno ali ilegalno, marsikateri tisk je morala partija natisniti v tujini ali pa so ga razmnožile njene ilegalne tehnike. Partija pa se je seveda ves čas po postavitvi zunaj zakona prizadevala izdajati legalna glasila, v katerih je svoj program pojasnjevala na tak način, da se je čim dalj uspešno izogibala cenzuri oziroma prepovedi. Ko so oblasti ugotovile, da stoji za kakšnim glasilom partija, je sledila zaplemba ali prepoved izhajanja. Zato se je tudi v obdobju 1921—1941 pojavilo in izginilo toliko komunističnih časnikov in časopisov, iz navedenih razlogov pa so tudi ohranjeni zelo nepopolno ali včasih le v nekaj izvodih. Nekatere številke glasil so se npr. ohranile le v arhivih organov za notranje zadeve, državnega pravdnštva in sodišč, ki so izvajali cenzuro oziroma zaplembo. V arhivih so se ohranili tiski kot dokazni izvodi za kršitev predpisov o tisku. Glede na ta dejstva je nujno potrebna za marksistični tisk posebna bibliografija, ki pa kljub velikim naporom ne more dati popolnega pregleda, zlasti pa ne vseh ustreznih bibliografskih podatkov (npr. o piscih, tiskarjih, datumu in kraju izida itd.). Vodja bibliografskega oddelka NUK Jože Munda je sestavil delo Bibliografija slovenskega marksističnega tiska od 11. aprila 1920 do 26. marca 1941, s podnaslovom Knjige, brošure in časopisje, izdal pa ga je leta 1969 IZDG. Ob tem naj opozorimo, da je isti pisec izdal tudi Bibliografijo delavskega socialističnega tiska na Slovenskem od 1868 do 11. aprila 1920.⁸ Kratek pregled partijskih, sindikalnih in progresivnih listov ter publikacij, ki so služile partiji pri izobraževanju kadrov in za propagando v obdobju med vojnama je sestavil tudi Ivan Kreft.⁹ Že kvantitativni podatek, Munda je naštel izid skupaj 230 knjig, brošur in časnikov, priča, da je partija posvetila informiranju, propagandi in izobraževanju prek različnih

⁷ Tako npr. dobimo pregled legalnega časopisja v dveh bibliografijah: dr. Janko Šlebinger, *Slovenski časniki in časopisi. Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani, Ljubljana 1937*, in Jože Bajec, *Slovenski časniki in časopisi 1937—1945*, Ljubljana 1973.

⁸ Prispevki 1962, št. 1-2.

⁹ Ivan Regent, dr. Janko Pleterški, Ivan Kreft, *Progresivna Slovenija, Trst in Koroška, Murska Sobota 1964*, str. 328—342.

vrst tiska veliko pozornost in da je izkoristila legalne in ilegalne možnosti. Analiza števila tiskov po obdobjih pa nam kaže precejšnjo nesorazmerje, saj je v tridesetih letih izšlo približno trikrat več tiskov kot v dvajsetih letih. Novi pokrajinski komite KP J za Slovenijo je po svojem formiranju leta 1932 glede na dejstvo, da je teža obnovitvenega dela ležala na mladi partijski generaciji, hkrati z reševanjem organizacijskih vprašanj posvetil zlasti veliko pozornost idejnopolitični vzgoji komunistov in skojevcev ter njihovemu usposabljanju za delo med ljudskimi množicami. Za izpopolnjevanje te naloge je izdajal ilegalni tisk ter ustanovil založbo Ekonomska enota oziroma Nova knjiga, ki je nato skrbela za izdajanje legalnih publikacij. Preko njih in časopisja so z marksističnega vidika osvetljevali takratne procese in dogodke na Slovenskem, v Jugoslaviji in v svetu. Za idejnopolitično usposabljanje so bile izredno dragocene tudi izdaje klasikov marksizma. Po tej poti je partija uspešno širila tudi svoj vpliv med naprednim slovenskim izobraženstvom. Že v kratkem času je izšlo več partijske literature kot preje skoraj v poldrugem desetletju. Ob tem moramo poudariti, da je za preučevanje delovanje partije na Slovenskem izredno pomemben tudi legalni in ilegalni tisk, ki so ga izdajali CK KP J in drugi osrednji forumi. Spričo dejstva, da se je ohranilo le malo arhivskega gradiva, so prav različne zvrsti tiska izredno dragocen vir za preučevanje zgodovine partije in delavskega gibanja.

V okviru IZDG teče od leta 1971 dalje veliko dokumentacijsko delo Bibliografija člankov o delavskem gibanju in boju slovenskega naroda, ki jo opravlja jo Anka Vidovič-Miklavčič, Sonja Reisp, Rezka Traven in Štefka Zadnik. Doselej so obdelale časopisje od leta 1917 do 1925, podatki pa so na voljo v kartotечni obliki, medtem ko so za leto 1917 že izšli v posebni publikaciji.¹⁰ Pomembna dokumentacijska opora za raziskovalno delo so tudi kronologije, med katerimi naj posebej opozorimo na obsežen Kronološki pregled dogodkov iz zgodovine delavskega gibanja 1918—1941, ki sta ga napisali sodelavki IZDG Alenka Nedog in Milica Kacin-Wohinz. Vanj sta uvrstili predvsem podatke o dogodkih iz zgodovine delavskega gibanja marksistične smeri in iz protifašističnega oziroma ljudskofrontnega gibanja iz jugoslovanskega dela Slovenije in s Primorske. Ta izredno dragocen pripomoček bi bilo treba ponatisniti ter ga dopolniti zlasti z novimi podatki iz arhivskih virov ter za območje Koroške. V skrajšani obliki pa so kronološki podatki o razvoju in delovanju partije ter marksističnem delavskem gibanju med vojnoma še v nekaterih publikacijah.¹²

Zlasti v zadnjem poldrugem desetletju je bilo izredno pomembno delo opravljeno na področju evidentiranja in urejanja arhivskega gradiva za obdobje med vojnoma. Količina in kakovost ohranjenega arhivskega gradiva, stopnja njegove urejenosti in njegova dostopnost so elementi, ki pomembno vplivajo na raziskovalno delo. Pri tem zlasti pri zgodovini partije, ki je morala delovati v pogojih preganjanja in ilegale, ter zato iz konspirativnih vzrokov številnih pomembnih dogodkov niso nikdar formulirali v pisni obliki, vprašanja arhivskega gradiva ne smemo absolutizirati in postavljati kot odločilni pogoj za raziskovanje. Toda pregled dosedanje literature bo pokazal, da so tista vprašanja iz zgodovine partije in delavskega gibanja, za katere

¹⁰ Bibliografija člankov o delavskem gibanju na Slovenskem v slovenskih časnikih in časopisih od 1. januarja 1917 do 26. marca 1941, I — 1917, Ljubljana 1974.

¹¹ Za obdobje 1918—1929 je ta kronologija izšla v *Prispevkih* 1965, št. 1-2, njeno nadaljevanje do aprila 1941 pa leta 1969 v samostojni publikaciji.

¹² Npr. v *Orisu kronologije delavskega gibanja na Slovenskem 1867—1968*, Ljubljana 1969, v *Koledarju zgodovine KPJ—ZKJ* iz leta 1969 (Janko Liška) itd.

je na voljo arhivsko gradivo ali vsaj časopisje in drugi publicirani viri, doslej v zgodovinopisju bolj obdelani, kot tista dogajanja, za katere se je bilo treba opreti le na zbrana spominska pričevanja. Prav izjemni pogoji za delovanje partije pa imajo za posledico tudi dejstvo, da številnih njenih ohranjenih dokumentov zaradi šifer, ilegalnih imen itd. brez pojasnil in komentarjev čisto ni mogoče razumeti in jih uporabljati.

Doslej najbolj nadrobni pregled stanja arhivskega gradiva za obdobje med vojnama je v članku Arhivski viri za zgodovino Slovencev med leti 1918 in 1941, ki ga je leta 1969 napisal Jože Žontar.¹³ Ta pregled nam kaže velike vrzeli in tudi precejšnjo razdrobljenost arhivskega gradiva. Ohranjene arhivalije v fondu narodne in deželne vlade, pokrajinske, oblastne in banske uprave v Arhivu SR Slovenije so zlasti pomemben vir za gospodarsko, upravno, šolsko zgodovino, zelo nepopolno pa je gradivo za politično zgodovino. Podobna ugotovitev velja tudi za regionalne arhive, ki hranijo gradivo okrajnih glavarstev oziroma sreskih načelstev, občin, sodnih in drugih ustanov s svojega območja. V splošnih arhivih je še največ gradiva za politično zgodovino do leta 1924, v obliki situacijskih poročil sreskih načelstev in orožniških postaj o razvoju delavskega gibanja in o delovanju partije, za nadaljnja obdobja pa so za to tematiko ohranjeni le drobci. Teh podatkov o stanju arhivskega gradiva v splošnih arhivih tudi prizadevno urejanje še zadnjih fondov iz obdobja med vojnama ni spremenilo, prav tako pa tudi ne evidentiranje in mikrofilmanje arhivskih dokumentov, pomembnih za slovensko zgodovino, ki so v Arhivu Jugoslavije ter v nekaterih drugih beograjskih in zagrebških arhivih, organiziral pa ga je IZDG. Skoraj vse za politično zgodovino pomembno gradivo so pred okupacijo 1941 uničili.

Med posebnimi arhivi pa hrani danes največ arhivskega gradiva za zgodovino razvoja in delovanja partije in skojevskih organizacij, revolucionarnih sindikatov, marksističnih kulturnoprosvetnih in drugih organizacij zgodovinski arhiv CK ZKS. Njegovi sodelavci so z dolgotrajnim načrtnim zbiranjem arhivalij pri predvojnih komunistih in organizatorjih predvojne delavskega gibanja uspeli dobiti izredno dragocene vire. Prav tako so zbrali v arhivih nekaterih sodišč gradivo s sodnih procesov zoper komuniste, zlasti iz obdobja tridesetih let. V pripravi dokaznega gradiva za obtožbe so policijske oblasti zbrale tudi veliko dokumentov, nekatere so odkrili pri preiskavah pri obtožencih, prav tako pa so ohranjena tudi nekatera zaslišanja. Tako so npr. zbrali v pripravi procesa zoper organizatorje železniške in splošne stavke aprila 1920 tudi veliko gradiva o ustanovitvi pokrajinske organizacije Delavske socialistične stranke Jugoslavije (komunistov) aprila 1920 v Ljubljani, kazenskem spisu zoper skupino obtoženih komunistov leta 1934 pa so kot corpora delicti priložili zaplenjen arhiv pokrajinskega komiteja KP J za Slovenijo, ki nam daje dragocene podatke o obnavljanju partije do goričanske konference leta 1934 itd. Potem ko je zgodovinski arhiv CK KP J dobil v šestdesetih letih iz fonda kominterne iz arhiva Inštituta Marxa, Engelsa in Lenina iz Moskve, pomembno arhivsko gradivo za zgodovino KP J, zlasti za čas 1921—1938, so sodelavci CK ZKS poskrbeli, da so fotokopije tistih dokumentov, ki se nanašajo na delovanje partije na Slovenskem, dobili v svoj arhiv. Gre za dragoceno gradivo, ki ga je CK KP J z Dunaja pošiljal v arhiviranje jugoslovanskemu oddelku balkanskega sekretariata kominterne, poleg tega pa so se v

¹³ Prispevki 1970, št. 1-2, str. 259—284.

fondu kominterne ohranila tudi nekatera poročila temu forumu in napotila za delo, ki jih je CK KPJ dobil iz Moskve. Ti dokumenti pa so običajno vsaj deloma šifrirani, pisani v različnih jezikih, večkrat pa vsebujejo tudi ocene, ki temeljijo na nepopolnih ali netočnih informacijah o posameznih osebah, dogodkih ali procesih. Zato so ob njih potrebni komentarji. Zgodovinski arhiv CK ZKS pa je zbral tudi nekaj gradiva za zgodovino socialdemokratskih organizacij, posebej naj opozorimo na zapuščino znanega socialdemokratskega voditelja Zvonimirja Bernota. Za zgodovino delavskega gibanja (za položaj delavstva, za mezdna in stavkovna gibanja ter druge akcije strokovnih organizacij) hrani veliko gradiva arhiv IZDG v fondih Inšpekcije dela, Delavske zbornice, Javne borze dela ter krščanskosocialistične strokovne organizacije Jugoslovanske strokovne zveze. Drobcji gradiva za zgodovino partije in delavskega gibanja so v številnih arhivih, posebej naj opozorimo še na fonde sodišč in tožilstev, tako da je od vseh strank prav o partiji ohranjenega še največ arhivskega gradiva. Poudarimo pa naj, da je tudi najbolj urejeno. Kljub velikim prizadevanjem so v njem občutne vrzeli in za številne ključne dogodke in procese se je treba opreti na publicirano gradivo in spominska pričevanja.¹⁴ Poleg legalnih in ilegalnih časnikov in časopisov je treba med publiciranimi viri posebej opozoriti na izdaje gradiv z različnih partijskih kongresov in konferenc, za delavsko gibanje pa še posebej tudi na objavljena poročila in statistike različnih strokovnih oziroma sindikalnih organizacij ter delavskih društev, Delavske zbornice, Inšpekcije dela, Okrožnega in osednjega urada za zavarovanje delavcev, Javne borze dela, Zbornice za trgovino, obrt in industrijo itd. Za raziskovanje zgodovine obdobja med dvema vojnama, zlasti partije in zgodovine delavskega gibanja, sta bila velikega pomena izdaji zapisnikov V. kongresa KPJ (Ljubljana 1948) in II. kongresa KPS (Ljubljana 1949), v katerih imata Titov referat v jugoslovanskem okviru in Marinkov referat v slovenskem okviru zgodovinopisne elemente.

Ustna pričevanja ter rokopisno in tiskano spominsko gradivo so kljub objektivnim in subjektivnim slabostim izredno dragoceni za zgodovino partije in delavskega gibanja ne le kot dopolnilni vir, temveč za številna vprašanja tudi kot edini vir. Prav zato je razumljivo, da so številne arhivske in muzejske ustanove posvetile zbiranju pričevanj predvojnih komunistov že precejšnjo pozornost, največjo pa zgodovinski arhiv CK ZKS in arhiv IZDG. Žal zbrano rokopisno spominsko gradivo povečini ni bilo tudi kritično ovrednoteno. Tudi je bilo dosedanje delo pri zbiranju spominskih pričevanj še premalo načrtno in ni zajelo še veliko tudi vodilnih partijskih delavcev. Prav zaradi tega je posebne podpore vredno prizadevanje komisije za zgodovino ZKS pri predsedstvu CK ZKS, da bi preko odborov aktivistov oziroma predvojnih komunistov zbrali čimveč spominov.

Na nedavnem simpoziju slovenskih zgodovinarjev o krajevni zgodovini v Domžalah so referenti o metodologiji in problematiki preučevanja zgodovine partije in delavskega gibanja med vojnama, NOB in obdobja socialistične graditve na manjših območjih Slovenije, posebej poudarili, da zlasti za lokalno zgodovino, praviloma je namreč več arhivskega in publiciranega gradiva ohranjenega za prikaz splošnih slovenskih razmer, potrebno čimbolj pospešiti zbiranje pričevanj. Kljub vsej potrebni kritičnosti do te kategorije virov, je treba

¹⁴ O zbrani arhivski dokumentaciji za zgodovino KPJ je objavil Milan Bosić članek Izvori za izučevanje istorije Saveza komunista Jugoslavije v Prilozih za istoriju socijalizma 1970, št. 7.

poudariti, da zlasti v primerih, ko je za nek dogodek več prič, ki si med seboj spodbujajo spomin in dopolnjujejo podatke, lahko zelo objektivno rekonstruiramo dogajanje. Seveda pa je kakovost zbranih podatkov odvisna tudi od izpraševalca, ki mora dobro poznati splošno zgodovino partije in delavskega gibanja ter preučiti dostopno literaturo in vire za obravnavano problematiko, ker bo le dobro pripravljen lahko uspešno vodil in usmerjal razgovore. Prav zaradi tega je bila tudi koristna pobuda komisije za zgodovino ZKS za izdajo priročnika Preučevanje delavskega gibanja 1918—1941, ki ga je izdala založba Komunist leta 1975. V njem je skupina raziskovalcev (France Kresal, Alenka Nedog, Janko Prunk in Miro Stiplovšek) z navedbo okvirne problematike v zgodovini komunistične stranke in delavskega gibanja na Slovenskem, z opozorili na vire in literaturo, z napotili za njihovo zbiranje, za obdelavo podatkov ter za pisanje razprav poskušala pomagati vsem tistim, ki se ukvarjajo s to problematiko. Ta priročnik pa je lahko koristna opora tudi tistim, ki so si zaenkrat zastavili kot cilj svojega dela le zbiranje spominskega gradiva.

Veliko spominskega gradiva je bilo tudi že objavljenega v časopisju in zbornikih. Prevladujejo pa spomini na posamezne dogodke (npr. stavke, prvomajske proslave, demonstracije, manifestacije, sestanke, ljudskofrontne shode in druge pomembne akcije), precej redke pa so objave spominov v samostojnih publikacijah. Med načrtno zbranimi spominskimi viri o delovanju partije med vojnama in v NOB, naj navedemo zbornik Bitka, kakor življenje dolga, s podnaslovom Pričevanja o revolucionarnem in osvobodilnem boju Slovencev (Ljubljana 1975), med jugoslovanskimi publikacijami pa zbornik spominov aktivistov jugoslovanskega revolucionarnega delavskega gibanja z naslovom Cetrtideset godina, ki je izšel ob štiridesetletnici KP J leta 1960, in v katerih so v prvih štirih knjigah tudi dragocena spominska pričevanja o delovanju partije na Slovenskem. Zanimiva tematska publikacija pa je zbornik spominov španskih prostovoljcev iz Slovenije z naslovom Bili smo v Španiji (Ljubljana 1960).¹⁵ Veliko pričevanj je bilo objavljenih tudi v nekaterih publikacijah o sodnih procesih proti komunistom in o njihovem življenju na robiji. Med uspešnimi tematskimi objavami spominov v zadnjem času pa naj omenimo teoretično prilogo Komunist s številnimi prispevki o delovanju partije od goričanske konference do ustanovnega kongresa KPS.¹⁶

V samostojnih publikacijah je izdalo svoje spomine tudi nekaj partijskih in socialnodemokratskih funkcionarjev. Zelo dragoceni so spomini Mihe Marinka, v katerih osvetljuje nekatere pomembne dogodke v delovanju partije v tridesetih letih ter tudi prikazuje razmere v revirjih, Ivan Kreft je prikazal zlasti združevanje naprednih sil v ljudski fronti v tridesetih letih, Milan Apih je opisal življenje v internaciji v Bileći, spomini Ivana Regenta so zelo dragocena slika socialističnega in komunističnega gibanja v dvajsetih letih v Julijski krajini,¹⁷ razmere v slovenski socialni demokraciji pa so osvetlili v svojih spominih njeni vidni funkcionarji Albin Prepeluh-Abditus, Henrik Tuma in Rudolf Golouh,¹⁸ posamezne dogodke iz predvojnega obdobja, zlasti iz konca

¹⁵ Prim. še delo Španija 1936—1939. Zbornik sečanja jugoslovenskih dobrovoljaca u španskom ratu. I—VI, Beograd 1971.

¹⁶ Spominsko gradivo je bilo objavljeno tudi v nekaterih jubilejnih publikacijah, kot je npr. 40-letnica zleta Svoboda, Ljubljana 1975.

¹⁷ Miha Marinko, Moji spomini, Ljubljana 1971; Ivan Kreft, Spomini ljudskega agitatorja 1934—1945, Maribor 1934 in Teh petdeset let, Ljubljana 1975; Milan Apih, Sredi pušk in bajonetov, Ljubljana 1962; Ivan Regent, Spomini, Ljubljana 1967.

¹⁸ Albin Prepeluh-Abditus, Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938; Dr. Henrik Tuma, Iz mojega življenja, Ljubljana 1937; Rudolf Golouh, Pol stoletja spominov, Ljubljana 1966.

tridesetih let pa so na kratko prikazali tudi nekateri pisci spominov iz NOB. Tudi razmeram v Sloveniji je posvetil precejšnjo pozornost v svojih spominih Radoljub Čolaković.¹⁹ Čeprav so v nekaterih spominih posamezne netočnosti in napačne ocene, ki so sprožile tudi kritične odmeve, pa v celoti lahko ocenimo tiskano spominsko gradivo, še posebej tudi zaradi široke dostopnosti, za zelo dragocen prispevek k osvetlitvi zgodovine partije in delavskega gibanja, prav preko njih dobimo živo in plastično podobo dela in žrtvovanja naših predvojnih revolucionarjev ter so tudi pomemben dopolnilni vir čisto le preveč suhoparnim dokumentom in časopisnim člankom.

Znanstveno kritične izdaje virov so raziskovalcem dragocena pomoč in opora pri njihovem delu. Objavljeni dokumenti, opremljeni s podatki o nahajališču, z razrešitvijo ilegalnih imen in šifer, s pojasnili o dogodkih, ki so v njih le skopo ali napačno prikazani, z navedbo literature, ki omogoča boljše razumevanje v dokumentih obravnavane problematike itd., pa ne olajšujejo le raziskovalnega dela, temveč so zelo uporabni tudi na raznih seminarjih in pri pouku, saj si npr. aktivnega dela v usmerjenem izobraževanju ne moremo misliti brez neposredne obravnave virov, prav tako pa tudi ne dela šolskih krožkov zgodovinarjev. Žal pa doslej načrtnega znanstveno-kritičnega izdajanja virov za zgodovino partije in delavskega gibanja med vojnama skoraj ni bilo, kar velja tudi za celotno slovensko zgodovino tega obdobja. Kako ugodno pa vplivajo velike načrtne izdaje virov na razmah raziskovanja, pa so lep primer Zborniki dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, ki so bistveno prispevali k nastanku številnih del s področja vojaške zgodovine NOB. Podrobnejši podatki v referatu O objavljanju virov za zgodovino Slovencev v okviru stare Jugoslavije (1918–1941)²⁰ nam kažejo, da je za to obdobje izdanih največ dokumentov za problematiko nastanka jugoslovanske države, bojov za naše meje ter o delovanju partije in razvoju delavskega gibanja. Precej edicij je izšlo iz posebnih razlogov (npr. inform birojevski spor, boj za meje) ali ob jubilejih, ter so brez ustreznih komentarjev in s pomanjkljivim kritičnim aparatom, nekatere spričo na novo dostopnih arhivskih virov tudi zastarele, kar vse zmanjšuje njihovo uporabnost in pomen. Med posebne izdaje virov sodijo objave govorov in člankov pomembnih družbenopolitičnih delavcev. Tako dobimo pomembne podatke, analize in ocene tudi o delovanju partije in razvoju delavskega gibanja, zlasti v izdajah govorov in člankov Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča, Mihe Marinka, Borisa Zihlerla, Ivana Regenta itd.²¹ Redakcije so te izdaje opremile običajno le z najnujnejšimi podatki o času nastanka člankov oziroma govorov ter o njihovih objavah, z obsežnejšimi pojasnili pa je opremil svojo izdajo člankov France Klopčič.²² Nekateri članki oziroma govori vsebujejo spominske in zgodovinopisne elemente, ter so kot zgled marksistične analize dragocena opora raziskovalcem pri osvetljevanju in vrednotenju po-

¹⁹ Pripoved o neki generaciji, Ljubljana 1967.

²⁰ Prispevki 1970, št. 1-2, str. 303–312; prim. še dr. Tone Zorn, Viri za zgodovino koroških Slovencev 1920–1938 (1941), prav tam, str. 313–318 in dr. Milica Kacin Wohinz, O objavljanju virov za zgodovino Julijske krajine pod Italijo (1918–1941), Prispevki 1968–1969, št. 1-2, str. 363–369; za jugoslovanski okvir obravnavane tematike pa naj opozorimo še na članek dr. Pera Damjanovića, O izdavanju izvora za istoriju radničkog pokreta i socijalizma, Prilozi za istoriju socijalizma 1964, št. 1, str. 337–365.

²¹ Posebej naj opozorimo na letošnji začetek izhajanja zbranih del Josipa Broza Tita, ki bodo vsebovala njegova publicirana in rokopisna dela, opremljena z obsežnim znanstvenokritičnim aparatom. Doslej so izšle prve štiri knjige v srbohrvaščini, v bližnji prihodnosti pa bosta izšli še dve, tako da bodo Titova zbrana dela iz obdobja med vojnama obsegala šest knjig. Ta edicija prinaša tudi veliko dragocenega gradiva za zgodovino partije na Slovenskem.

²² Neravnodušni državljani. Razčlenbe in zamisli, Ljubljana 1974.

sameznih dogajanj. Takšen je npr. obsežen članek Edvarda Kardelja, Po petindvajsetih letih, napisan ob petindvajsetletnici začetka izhajanja Ljudske pravice (Ljubljana 1959), in njegov referat ob tridesetletnici ustanovnega kongresa KPS. Ob tem naj opozorimo, da so posebej koristne nekatere tematske objave govorov in člankov, kot sta npr. publikaciji Ustanovni kongres komunistične partije Slovenije iz leta 1967 in Ob 50-letnici KPJ — ZKJ, izbor člankov iz leta 1969.

Raziskovalci in arhivarji pa so pripravili nekaj izdaj virov. Prva velika akcija na tem področju je bil izid več serij edicije Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije, med katerimi sta za Slovenijo pomembni zlasti dve, drugi del Kongresi i zemaljske konferencije KPJ 1919—1937, Beograd 1949 ter peti del, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920, Beograd 1951. Spričo dejstva, da v času izida teh del še niso bili dostopni številni arhivski dokumenti, so danes zelo nepopolna in v marsikaterem pogledu zastarela. Objavljeni dokumenti o nastanku in razvoju socialne demokracije na Slovenskem ter procesu diferenciacije v njej do ustanovitve komunistične stranke na Slovenskem so opremljeni z dobrimi komentarji, kar ohranja vrednost edicije. Sodelavci IZDG so v prizadevanjih za njeno dopolnitev z novimi viri z vidika oblikovanja komunistične levice v JSDS in prikaza razvoja in delovanja partije na Slovenskem do zakona o zaščiti države avgusta 1921, pripravili zbornik Viri za zgodovino komunistične stranke na Slovenskem v legalnem obdobju, ki je že nekaj let pripravljen za tisk in bi njegov izid pomenil pomembno obogatitev na področju izdajanja virov. Medtem je leta 1969 izšla krajša zbirka dokumentarnega gradiva ustanovnega kongresa komunistične stranke v Sloveniji 11. aprila 1920 z naslovom Ustanovitev, za katerega je uvod in komentarje napisal France Klopčič. Isti avtor je v posebnih publikacijah pripravil tudi dve izdaji stenografskih zapisnikov kazenske razprave v Celju zoper komuniste, ki so sodelovali v trboveljskem spopadu z orjunaši, pod naslovom Prvi junij 1924 v Trbovljah (druga izdaja 1964), v uvodni študiji pa je dr. Dušan Kermavner prikazal zgodovinski okvir tega velikega dogodka v zgodovini revolucionarnega delavskega gibanja na Slovenskem. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja so objavili tudi nekaj dokumentov o železničarski in splošni stavki aprila 1920 ter o veliki stavki slovenskih rudarjev poleti 1923 (1960, št. 1). Zlasti veliko pönatisov pa je doživel manifest s prvega, ustanovnega kongresa KPS. To pomembno prelomnico v organizacijskem in programskem razvoju partije na Slovenskem pa nekoliko obsežneje osvetljujejo dokumenti v prispevku Marka Celebića, Arhivski viri in časopisje v zvezi s problematiko proučevanja ustanovnega kongresa KPS.²³ Več dokumentov o obnavljanju partije in njenem delovanju do spomladi 1937 so objavile tudi teoretične priloge Komunista. Žal pa tudi za to obdobje najboljše zbirka virov, in sicer o pokrajinski konferenci KPJ za Slovenijo sredi septembra 1934 v Goričanah, ki jo je pred štirimi leti pripravila kot raziskovalno nalogo Alenka Nedogova iz IZDG, še ni izšla. V uvodni študiji je Nedogova pregledno prikazala obnavljanje partije na Slovenskem po udarcih šestojanuarske diktature, z okrog 25 dokumenti pa je osvetlila, kako so se vzporedno z organizacijskimi procesi razvijale tudi nove oblike njene aktivnosti, usmerjene v prodor med ljudske množice. S temi podatki seveda nismo izčrpali tudi več manjših objav virov v različnih zbornikih in revijah, pomembna pa sta še

²³ Zbornik ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS, Ljubljana 1977, str. 247—300.

ponatisa predvojnih števil Slovenkega poročevalca in Dela.²⁴ Tehten je tudi slovenski delež v zbirki dokumentov o praznovanjih oktobrske revolucije z naslovom Oktobar u Jugoslaviji 1918—1945 (Beograd 1969), ki ilustrira privrženost KPJ idejam oktobrske revolucije ter njeno solidarnost in internacionalizem.

Med izdajami virov moramo omeniti tudi objave fotografskega gradiva v Zborniku fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem 1867—1941, v dveh knjigah (Ljubljana 1964), ter zbornik fotografskih dokumentov Rdeči revirji, ki v dveh knjigah (Trbovlje 1970/1972) ilustrirajo razvoj delavskega gibanja v trboveljskih revirjih. Že navedeni podatki kažejo, da so bili tudi na področju izdajanja virov vloženi določeni napor, da pa so bili neusklajeni, po kakovosti in uporabnosti zelo različni in izdaje v vse premajhni meri opremljene z vsem potrebnim znanstvenokritičnim aparatom, ki bi olajšale raziskovalno delo.

Postopno urejanje navedenih nučnih pogojev je vplivalo tudi na kakovost in obseg raziskovanja zgodovine delavskega gibanja in partije na Slovenskem med vojnama, pri katerem so pomembna prelomnica šestdeseta leta, saj je odtlej izšlo precej razprav in monografij ter bilo izdelanih več raziskovalnih nalog, ki ne temeljijo le na različnih publiciranih in spominskih virih, temveč tudi na arhivskem gradivu. Vzporedno pa se je krepila tudi zavest, da je treba delavsko gibanje preučevati v okviru širokega družbenopolitičnega dogajanja in kot sestavni del naše splošne nacionalne zgodovine, na nujnost te usmeritve pa je posebej opozoril dr. Dušan Kermavner na znanstvenem posvetovanju ob 50-letnici oktobrske revolucije in 30-letnici ustanovnega kongresa KPS leta 1967, ko je poudaril: »Že vrsto let obsojam, z dveh nasprotnih koncev gojeno — strogo ločenost narodne zgodovine po eni in zgodovine delavskega gibanja po drugi strani kot dveh docela tujih si vzporednih tokov preteklega dogajanja in skušam uveljaviti nov pogled na zgodovino delavskega gibanja kot na integralno sestavino narodne zgodovine, ne šele za čas NOB in socialistične graditve, ampak tudi že za meščansko obdobje.«²⁵ Gre torej tudi za problem, da mora vloga partije in delavskega gibanja dobiti ustrezno mesto v splošnih obravnavah narodne zgodovine posameznih obdobj. V tem prikazu se bomo omejili na poglavitno literaturo, ki prikazuje posamezne probleme in obdobja v razvoju partije in delavskega gibanja, ne bomo pa naštevati tudi splošnih del iz slovenske zgodovine, v katerih je vloga partije le eden od vidikov obravnave. Posebej naj poudarimo, da so izšli številni prispevki iz lokalne zgodovine delavskega gibanja v številnih zbornikih. Na poglavitna dela smo opozorili v referatu Pregled dosedanjega raziskovanja slovenske zgodovine med vojnama (Prispevki X-1970). Med najstarejšimi deli naj znova opozorimo na analitično delo Edvarda Kardelja-Speransa, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (leta 1939), pri čemer opozarjamo na avtorjeve uvode k novejšim izdajam, najpomembnejši splošni pregled pa je delo dr. Metoda Mikuža, Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1941 (Ljubljana 1965). Od novejših takšnih publikacij, ki dobro osvetljujejo tudi vlogo partije, delavskega in naprednega gibanja, naj opozorimo na dve tudi za pouk zgodovine zelo uporabni deli, in sicer dr. Janka Pleterskega in Branka Božiča,

²⁴ Omenimo naj, da je leta 1968 izšel tudi reprint Proleterja, osrednjega glasila CK KPJ 1929—1942 in da je v pripravi tudi takšna izdaja teoretičnega glasila KPJ Klasna borba (1926—1937), leta 1971 pa je izšel tudi reprint lista Dimitrovac iz leta 1937, ki je pomemben vir o sodelovanju Jugoslovancev v internacionalnih brigadah v Spaniji.

²⁵ Dr. Dušan Kermavner, Oktobrska revolucija in Slovenci, Prispevki 1967, št. 1-2, str. 23.

Politična in socialna zgodovina Jugoslavije (Maribor 1975) in dr. Toneta Ferenc, dr. Milice Kacin-Wohinzove in dr. Tone Zorna, Slovenci v zamejstvu, Pregled zgodovine 1918—1945 (Ljubljana 1974), ki ima na koncu tudi pregled vse pomembnejše literature o Slovencih v Avstriji, v Italiji in na Madžarskem. Posebej pa naj omenimo še doktorsko disertacijo Milice Kacin-Wohinz, Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918—1921 (Maribor 1972), v kateri je posvetila veliko pozornost tudi razvoju delavskega gibanja, diferenciaciji v njem in oblikovanju komunistične stranke. Prav tako ne bomo naštevati splošnih del, ki obravnavajo posamezne probleme ali obdobja za vse jugoslovanske pokrajine in v tem okviru prikazujejo tudi Slovenijo. Ugotovimo naj le, da v splošnih jugoslovanskih delih slovenske posebnosti često niso ustrezno osvetljene, česar pa seveda ne smemo posploševati na vse monografije in razprave. V takšnih delih se tudi ni mogoče spuščati v podrobnosti in tako ta poglobitev ostaja naloga raziskovalcev v posameznih jugoslovanskih pokrajinah. Tega dejstva se moramo dobro zavedati tudi pri pisanju zgodovine KPJ — ZKJ, ki brez tesne povezave in plodnega sodelovanja raziskovalcev iz vseh jugoslovanskih pokrajin ne bo moglo biti uspešno. Poudarimo naj še, da velja glede zgodovinopisja obdobja med vojnama prav obratna ugotovitev kot o NOB, namreč pri raziskovanju problematike od nastanka jugoslovanske države do okupacije 1941, smo na Slovenskem dolgo občutno zaostajali, medtem ko smo razvoj NOB v nekaterih pogledih hitreje preučevali kot v drugih jugoslovanskih pokrajinah. Pri raziskovanju obdobja med dvema vojnama je posebno uspešno izpolnjeval svoje naloge Inštitut za sodobno zgodovino v Beogradu.

Pomembna osnova za raziskovalno delo in uporabni priročniki za spoznavanje splošnih značilnosti razvoja in delovanja partije so različni pregledi, ki z opozorili na odprta vprašanja ali z nepopolnimi prikazi posameznih problemov tudi spodbujajo njihovo preučevanje. Z novimi raziskavami posamezni podatki in ugotovitve izgubijo vrednost, zato so seveda praviloma uporabnejši novejši pregledi, če upoštevajo ustrezna nova dognanja. Med pregledi, ki zajemajo delovanje KPJ med vojnama, v širšem ali ožjem družbenopolitičnem okviru, naj omenimo leta 1963 izišli Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije, novo izdajo iz leta 1976 kratkega pregleda Istorije Saveza komunistov Jugoslavije, ki so jo napisali Pero Morača, dr. Dušan Bilandžić in dr. Stanislav Stojanović, ter priročnik Aleksandra Kutoša, Zveza komunistov Jugoslavije, ustanovitev in razvoj iz leta 1974.²⁶ Prav tako pa je izšlo že nekaj preglednih orisov delovanja partije na Slovenskem, nekateri posebej z vidika ugotavljanja njene vloge v celotnem družbenopolitičnem življenju, zlasti preko ljudskofrontnega gibanja. Kratek pregled delavskega gibanja in delovanja KPJ na Slovenskem sta napisala Franček Saje (do leta 1934) in Alenka Nedog (za obdobje 1934—1941) v uvodu k omenjenemu Zborniku fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti komunistične partije na Slovenskem 1867—1941. V zadnjem času pa so bili krajši pregledni orisi te problematike objavljeni v zborniku referatov z zborovanja slovenskih zgodovinarjev leta 1972 z naslovom Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem (Ljubljana 1973, za obdobje med vojnama sta prispevke napisala Miro Stiplovšek in Alenka Nedog), v uvodu k monografiji Narodnoosvobodilna vojna na Slo-

²⁶ Kratki pregledi razvoja KPJ med vojnama so tudi v delu Priročnik za istoriju međunarodnog radničkog pokreta, Beograd 1964. S prispevkom o delavskem gibanju v obdobju med I. in II. internacionalo je v tem priročniku sodeloval dr. Marijan Britovšek, ki je doslej napisal več razprav in monografij iz problematike mednarodnega delavskega gibanja.

venskem (Ljubljana 1976, ista avtorja) in v pred kratkim izdanem Zborniku ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS (M. Stiplovšek).

Zlasti doslej najbolj celovit pregled razvoja in aktivnosti partije Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije, ki je sprožil precejšen kritični odmev s pozitivnimi posledicami v obliki pospešenega preučevanja posameznih problemov, bodisi v razpravah ali monografijah. Razvoj in delovanje partije, delavskega in ljudskofrontnega gibanja ter družbenopolitične razmere v posameznih obdobjih med vojnama so slovenski raziskovalci doslej obsežneje in celoviteje prikazali zlasti na treh znanstvenih posvetovanjih, leta 1966 ob 25-letnici Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ko so referenti obravnavali predvsem problematiko tridesetih let,²⁷ leta 1967 ob 50-letnici oktobrske revolucije in 30-letnici ustanovnega kongresa KPS, na katerem so bile dobro osvetljene zlasti revolucionarne razmere ob koncu prve svetovne vojne ter v prvem obdobju razvoja jugoslovanske države do srede 1921, prav tako pa tudi nekateri problemi iz partijske zgodovine tridesetih let,²⁸ leta 1974 ob 40-letnici spopada revolucionarnega delavstva z orjunaši pa so raziskovalci osvetlili zlasti revolucionarno delavsko gibanje na Slovenskem od zakona o zaščiti države 1921 do tako imenovane male obznane sredi 1924.²⁹ Gradivo z vseh teh posvetovanj, na katerih so širšo jugoslovansko problematiko osvetlili v svojih referatih nekateri raziskovalci iz drugih jugoslovanskih pokrajin, je izšlo v posebnih zbornikih, letos pa je izšel še Zbornik ob štiridesetletnici ustanovnega kongresa KPS.³⁰ Žal njegovo uredništvo ni uspelo v celoti uresničiti svoje zasnove, tako da je izpadla posebna obravnava o akcijski enotnosti delavstva in delavski fronti, prav tako pa bi pomenili njegovo obogatitev tudi prispevki o posebnostih razvoja in delovanja partije v vseh slovenskih pokrajinah, ne le na

²⁷ Prispevki 1966, št. 1-2. Posebej naj opozorimo na prispevke Frančka Sajeta o nastajanju enotnosti demokratičnih sil slovenskega naroda pred vojno, Alenke Nedog o nekaterih vprašanjih iz ljudskofrontnega gibanja, dr. Pera Damjanovića o posameznih obdobjih in značilnostih ljudske fronte v Jugoslaviji, dr. Franceta Kresala o nastajanju akcijske enotnosti slovenskega delavstva, dr. Milice Kacin-Wohinzove o protifašističnem gibanju v Julijski krajini, dr. Toneta Zorna o naprednih usmeritvah v slovenskem političnem življenju na Koroškem v letih 1921-1938 ter dr. Franca Zdravca in Janka Liške o vlogi naprednih in proletarskih književnikov pred vojno.

²⁸ Prispevki 1967, št. 1-2; med številnimi članki o razmerah konec prve svetovne vojne in v prvem obdobju po prevratu 1918 naj opozorimo na prispevke dr. Dušana Kermavnerja o oktobrski revoluciji in Slovencih, Franceta Klopčiča o Slovencih med revolucijo in državljansko vojno v Rusiji 1917-1921, dr. Franca Zdravca o oktobrski revoluciji in slovenski književnosti, Vlada Vodopivca o odmevih oktobra med slovenskimi vojaki v avstroogrski armadi, Miška Kranjca o dogodkih leta 1918 in 1919 v Prekmurju, dr. Milana Ževarta o vojaškem uporu julija 1919 v Mariboru, Frančka Sajeta o revolucionarnem gibanju kmečkega ljudstva v Sloveniji 1917-1919, Mira Stiplovška o stavkovnem gibanju na Slovenskem 1917-1920, dr. Milice Kacin-Wohinzove o revolucionarni preusmeritvi v Julijski krajini po prvi svetovni vojni, med drugimi prispevki pa naj omenimo še dr. Janka Pleterskega razpravo o nacionalnem vprašanju v Jugoslaviji v teoriji in politiki KPJ - KPS, Alenke Nedog o nastanku izjave treh komunističnih strank o slovenskem narodnem vprašanju, dr. Slavka Kremenška o prizadevanjih za enotno in demokratično študentsko fronto, Erne Muser o socialistih in komunistih ter boju Slovencev za enakopravnost, Ivana Krefta o gibanju slovenskih narodnih revolucionarjev ter dr. Franca Zdravca o pogledih slovenskih marksistov na književnost (1919-1941).

²⁹ Revolucionarno delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921-1924, Ljubljana 1975; opozorimo naj na referate Borisa Zierlerja o fašizmu in revolucionarnem delavskem gibanju, Franceta Klopčiča o prodoru partije v slovensko družbo od 1921-1924, dr. Dušana Lukača o deležu slovenskih komunistov v naporih za afirmacijo jugoslovanskih narodov v teoriji in praksi KPJ v navedenem obdobju, dr. Janka Prunka o politiki KPJ v času Zveze delovnega ljudstva v Ljubljani 1922-23, dr. Franceta Kresala o socialnopolitičnem in materialnem položaju delavstva v Sloveniji 1921-1925, dr. Mira Stiplovška o razvoju neodvisnih strokovnih organizacij v Sloveniji, dr. Vasilija Melika o sodelovanju delavskih strank na mariborskem območju 1921-1925, dr. Toneta Zorna o odnosu avstrijskega delavskega gibanja do slovenskega vprašanja med plebiscitom in letom 1925, Dušana Nečaka o odmevih trboveljskega dogodka v primorskem časopisu itd.

³⁰ Ta zbornik vsebuje poleg navedenih prispevkov Stiplovška in Čelebića še razprave in članke dr. Franceta Kresala o delavstvu in njegovem ekonomskem položaju v Sloveniji med vojnama, Franceta Filipiča o partijskih organizacijah v obdobju ustanovnega kongresa KPS, Alenke Nedog o povezovanju revolucionarnih sil v okviru ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem, dr. Milice Kacin-Wohinzove o ljudskofrontnem povezovanju Slovencev v Italiji, dr. Toneta Zorna o protifašističnem gibanju na avstrijskem Koroškem, dr. Janka Pleterskega o KPJ in nacionalnem vprašanju, Antea Novaka o značilnostih množičnega mladinskega gibanja v tridesetih letih, dr. Toneta Ferencu o fašistični nevarnosti za obstoj slovenskega naroda in Zorke Tribušon o partijskih kanalih čez mejo na Gorenjskem.

Koroškem in Primorskem. Poudariti moramo pozitivno prizadevanje v navedenih zbornikih, da se problematika obravnava na celotnem slovenskem etničnem ozemlju. Preko poljudnoznanstvenih člankov, spominskih prispevkov ter objave dokumentov pa nam za čas od goričanske konference 1934 do ustanovnega kongresa KPS nudijo precej celovito in zanimivo sliko tudi teoretične priloge Komunistov.

Sicer pa moramo ugotoviti, da so posamezna obdobja in oblike delovanja partije ter razvoj delavskega gibanja v razpravah in samostojnih publikacijah še precej neenakomerno obdelana. Prevladujejo dela, ki obravnavajo problematiko krajših časovnih obdobij, redkejša pa so dela ki prikazujejo določeno vprašanje za ves čas med vojnami. Med slednjimi naj posebej poudarimo več razprav dr. Janka Pleterskega o odnosu KPJ oziroma KPS do nacionalnega vprašanja,³¹ problematiko progresivnih gibanj oziroma ljudske fronte je obravnaval v svojih delih Ivan Kreft,³² dr. Slavko Kremenšek je v monografiji Slovensko študentsko gibanje 1919–1941 (Ljubljana 1972) obdelal podrobno tudi delovanje partije oziroma SKOJ na univerzi ter povezovanje in aktivnost naprednih študentskih sil za ves čas med vojnami, Janko Prunk je v svoji zaenkrat še rokopisni doktorski disertaciji Krščanski socialisti na poti v OF, za ves čas med vojnami prikazal postopno krepitev sodelovanja s komunisti, ter posebej tudi razvoj in delovanje Jugoslovanske strokovne zveze, temeljiteje za trideseta leta,³³ in končno naj omenimo še monografijo dr. Franceta Kresala Tekstilna industrija v Sloveniji (Ljubljana 1976), v kateri je prikazal položaj tekstilnega delavstva, njihovo sindikalno organiziranost ter akcije za izboljšanje položaja v širokem okviru socialnopolitičnih razmer in delavskega gibanja. Dr. Kresal je še v več drugih razpravah obravnaval problematiko socialne zakonodaje, delovanje ustanov za varstvo delavstva, značilnosti socialne politike ter delavsko združništvo med vojnami.³⁴ Delno je bila za ves čas med vojnami osvetljena tudi kulturno-prosvetna dejavnost Svobod in Delavskega odra.³⁵

Kronološko gledano je že precej obdelano prvo obdobje v zgodovini revolucionarnega delavskega gibanja na Slovenskem do zakona o zaščiti države sredi 1921. Zlasti dostopnost arhivskega gradiva je omogočila poglobljene prikaze revolucionarnih akcij delavcev in kmetov po prevratu 1918, proces diferenciacije v slovenski socialni demokraciji in dokončen razcep v njej ter nastanek in delovanje komunistične stranke na Slovenskem v legalnem obdobju. Veliko te problematike je zajel France Klopčič v svojo študijo o nastanku komunistične stranke v Sloveniji aprila 1920 in o njeni dejavnosti do septembrskega plenuma 1920 z naslovom Velika razmejitev (Ljubljana 1969) ter v nekatere druge razprave.³⁶ Zelo dobro analizo tega obdobja pa je dal v posebni študiji v

³¹ Poleg navedenih razprav naj omenimo še publikacijo Komunistična partija Jugoslavije i nacionalno pitanje 1919–1941, Beograd 1971.

³² Ivan Kreft, Slovensko ljudsko gibanje 1918–1941, Maribor 1973; na tem mestu naj opozorimo na publikacijo Ivana Regenta, dr. Janka Pleterskega in Ivana Krefta, Progresivna Slovenija, Trst in Koroška, Murska Sobota 1964.

³³ Del te problematike je objavil v razpravi Slovenski krščanski socialisti v času šestojanuarske diktature 1929–1934, Prispevki 1973, št. 1–2.

³⁴ Npr.: Pregled razvoja delavske zaščitne zakonodaje in ustanov delavske zaščite v Sloveniji med obema vojnami, Prispevki 1968–1969, št. 1–2; Delavsko združništvo na Slovenskem, Prispevki 1970, št. 1–2; Začetki in razvoj delavskega zavarovanja v Sloveniji med obema vojnami, Zgodovinski časopis 1970, št. 3–4; Delavski zaupniki v stari Jugoslaviji, Kronika 1969, št. 3.

³⁵ Delavski oder na Slovenskem, Ljubljana 1964.

³⁶ Med njimi naj opozorimo še na prikaz delovanja partije na Slovenskem v obdobju Obznane v prvi polovici leta 1921, Prispevki 1960, št. 2.

že omenjenih Prepeluhovih spominih dr. Dušan Kermavner.³⁷ Iz problematike revolucionarnih gibanj po prvi svetovni vojni pa je bilo še posebne pozornosti deležno Prekmurje v obdobju sovjetske madžarske republike, ki jo je v samostojni publikaciji Murska republika obdelal dr. Julij Titl (Murska Sobota 1970), v obsežnejših prispevkih pa še dr. Rudi Kyovsky in Miroslav Kokoli. Iz širšega razvoja delavskega gibanja v tem obdobju pa je v pripravi za tisk obsežno delo o razvoju socialdemokratskih, komunističnih, krščansko-socialističnih ter drugih delavskih strokovnih organizacij ter o njihovi dejavnosti v obdobju 1918–1922 (M. Stiplovšek).^{37a} Dr. Vasilij Melik je v razpravi Izidi volitev v konstituanto leta 1920 (Prispevki III — 1963) prvi natančneje obdelal volilne uspehe KPJ in JSDS ter vprašanje šestega komunističnega mandata v Sloveniji.

Precej slabše je nato obdelano obdobje od zakona o zaščiti države 1921 do šestojanuarske diktature 1929, pri čemer je prelomnica v razvoju revolucionarnega delavskega gibanja na Slovenskem, ki jo predstavlja trboveljski prvonijski spopad 1924, tudi nekakšen mejnik v raziskovanju. Medtem ko so prizadevanja partije na Slovenskem v ilegalnih in legalnih akcijah, še posebej vprašanja odnosov med komunističnim gibanjem in orjuno, razvoj neodvisnih strokovnih organizacij, Zveza delovnega ljudstva za ljubljanske občinske volitve 1922,³⁸ že osvetljeni z več prispevki, najbolj celovito na že omenjenem znanstvenem posvetovanju o revolucionarnem delavskem gibanju 1921–1924, pa je obdobje po mali obznani iz julija 1924, ko so se pogoji za legalne oblike delovanja partije na Slovenskem poslabšali, še skoraj v celoti neraziskano. Tudi hudi udarci, ki jih je partija na Slovenskem doživela v času šestojanuarske diktature sicer nekoliko kasneje kot v drugih jugoslovanskih pokrajinah, so še skoraj povsem neraziskani. Nekaj osvetlitev je doživelo nato že obdobje organizacijskega in akcijskega obnavljanja partije od leta 1931 do pokrajinske konference v Goričanah, zlasti v prispevkih Nedogove ter že v omenjenem članku Edvarda Kardelja Po petindvajsetih letih. Znatno več pa je nato tudi na arhivskih virih temelječe literature za obdobje od leta 1934 do okupacije 1941. Med raziskovalci problematike razvoja in delovanja partije ter krepitve njene vloge v družbenopolitičnem življenju na Slovenskem od srede tridesetih let, moramo na prvem mestu omeniti pokojno Alenko Nedogovo, med številnimi njenimi deli pa monografijo Tone Tomšič, Oris življenja in revolucionarnega delovanja (Ljubljana 1969), ki je bogat prispevek k osvetlitvi delovanja partije v tridesetih letih, ter na obsežen rokopisni elaborat Razvoj ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem 1935–1941, ki nam na eni strani osvetljuje delovanje in vlogo partije pri povezovanju demokratičnih in protifašističnih sil slovenskega naroda v ljudsko fronto, na drugi strani pa tudi nekatere vidike prestrukturiranja slovenske družbe v drugi polovici tridesetih let, ki se je nato med NOB pokazala v jasni polarizaciji na revolucionarni in reakcionarni tabor. Posebnosti v razvoju in oblikah delovanja ljudske fronte na Slovenskem, ki so privedle po okupaciji do ustanovitve Protiimperialistične oziroma Osvobodilne fronte, tudi v evropskem okviru

³⁷ Dr. Dušan Kermavner je pisal tudi o ustanovitvi delavske socialistične stranke za Slovenijo leta 1920, Kronika 1969, št. 2, o odnosih med komunisti in socialisti v dvajsetih letih, Prispevki 1968–1969, št. 1–2, v več svojih razpravah in monografijah pa je prikazal razvoj delavskega gibanja oziroma socialne demokracije na Slovenskem do konca prve svetovne vojne.

^{37a} Opozorimo naj še, da je Janez Kos zelo podrobno obdelal splošno in železničarsko stavko aprila 1920 v Kroniki 1968, št. 1.

³⁸ Janko Prunk, Zveza delovnega ljudstva v Ljubljani za občinske volitve decembra 1922, Prispevki 1971, št. 1–2.

1918–1922

edinstvene organizacije protifašističnega boja, pa je Nedogova obdelala tudi v več krajših člankih in razpravah.³⁹ Ob letošnjih jubilejih je bilo objavljenih več prispevkov o razvoju in delovanju partije od srede 1934 do nove prelomnice v njenem razvoju s preoblikovanjem v nacionalno stranko na ustanovnem kongresu KPS na Čebinah. Zlasti temeljito je to problematiko po virih obdelal France Filipič,⁴⁰ med poljudnimi obravnavami pa naj posebej omenimo prispevek Janka Liške.⁴¹ Novo osvetlitev je doživelo tudi komunistično mladinsko gibanje,⁴² še posebej veliko prispevkov pa je izpopolnilo sliko o velikem stavkovnem valu 1935/36,⁴³ ki ga je sprožila partija v prizadevanjih za izboljšanje položaja delavstva po veliki gospodarski krizi in za izoblikovanje akcijske enotnosti delavstva. Navedeni in še drugi prispevki so nov napor v prikazu vloge partije na Slovenskem v tridesetih letih, hkrati pa so tudi pomemben korak k osvetlitvi posebnosti začetka in nadaljnjega razvoja NOB na Slovenskem.

Glede na dejstvo, da je bilo delavsko gibanje na Slovenskem in delovanje pokrajinske organizacije KP J oziroma KPS sestavni del skupnega boja delavskega razreda in naprednih sil vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki pa je imel v vsaki pokrajini spricho objektivnih in subjektivnih okoliščin svoje posebnosti, je izredno dragocena literatura, ki obravnava navedeno problematiko v jugoslovanskem okviru. Namesto podrobnejšega naštevanja naj opozorim na že omenjene bibliografije in historiografske pregleda. Posebej naj opozorimo zlasti na dela dr. Pere Damjanovića o razvoju in delovanju partije v tridesetih letih,⁴⁴ monografijo dr. Slavoljuba Cvetkovića o skojevskem oziroma naprednem mladinskem gibanju v dvajsetih letih (Beograd 1966), delo Voje Rojčevića o študentskem gibanju na zagrebški univerzi med vojnima (Zagreb 1959), knjige Josipa Cazija o revolucionarnih (Beograd 1959) in neodvisnih sindikatih (Zagreb 1962—1968), delo dr. Dušana Lukaća o delavskem gibanju v Jugoslaviji in nacionalnem vprašanju 1918—1941 (Beograd 1972), doktorsko disertacijo Toma Milenkovića o Socialistični stranki Jugoslavije (Beograd 1974), prav tako doktorsko disertacijo Todora Stojkova o opozicijskem taboru v času šestojanuarske diktature (Beograd 1969) itd. Ob sklepu tega pregleda lahko ugotovimo, da smo pri raziskovanju zgodovine partije in delavskega gibanja na Slovenskem dosegli že nekaj pomembnih rezultatov, ki so solidna spodbuda za nadaljnje delo. Vrzeli, ki jih je treba znanstveno preučiti je še veliko, skromno število raziskovalcev, finančne težave in druge ovire pa terjajo da smotrni izbiri tem za obdelavo posvetimo še posebno pozornost.

Bodoče dokumentacijske in raziskovalne naloge so v načrtu Zgodovina Slovencev 1918—1945 jasno načrtane, naloga pred nekaj dnevi na pobudo marksističnega centra CK ZKS imenovanega projektnega sveta pa je, da

³⁹ Poleg navedenih prispevkov naj opozorimo še na razprave Kmečko gibanje v okviru ljudske fronte na Slovenskem, Jugoslovanski istorijski časopis 1974, št. 1—2; Protidraginjske akcije na Slovenskem leta 1940, Prispevki 1974, št. 1—2; Utrjevanje enotnosti protifašističnih sil na Slovenskem ob snovanju Društva prijateljev Sovjetske zveze, Kronika 1975, št. 3.

⁴⁰ Delo od 8. 3. do 16. 4. 1977.

⁴¹ Štiridesetletnica KPS, Prešernov koledar 1977.

⁴² Poleg omenjenih razprav dr. Slavka Kremenška in članka Anteja Novaka, naj opozorimo še na prispevek Pavla Dobrile o povezovanju slovenske mladine v protifašistični fronti v letih 1936—1941, Prispevki 1971—1972, št. 1—2.

⁴³ Prim. zlasti prispevke v Komunistu, teoretični prilogi za oktober—december 1976 ter obširen članek Vencija Perka o stavkovnem gibanju na Jesenicah v Delu.

⁴⁴ Trideset let na čelu partije, Ljubljana 1968 (v drugem delu te publikacije je Alenka Nedog napisala kroniko Titovih bivanj v Sloveniji 1931—1940); Tito pred temama istorije, Beograd 1972 (to delo je v dopolnjeni obliki pred kratkim izdala založba Komunist pod naslovom Tito pred nalogami zgodovine).

poišče najbolj nujne, zlasti glede na priprave zgodovine KPJ — ZKJ. Na dokumentacijskem področju je treba pohiteti zlasti z zbiranjem spominov in novih arhivskih virov v tujini, nadaljevati z delom na bibliografiji ter pospešiti znanstveno kritično izdajanje virov. Poskrbeti bo treba tudi za izid vseh dokončanih rokopisov. Naloga notranjih in zunanjih sodelavcev IZDG je, da nadaljujejo preučevanje zgodovine partije in delavskega gibanja kot sestavnega dela naše nacionalne zgodovine najnovejših obdobj in da svoje raziskave opravljajo za vse slovensko etnično ozemlje. Posebej naj opozorimo, da je poleg raziskovanja navedene problematike za vso Slovenijo, izredno dragoceno tudi preučevanje delavskega gibanja in delovanja partije na manjših območjih, torej izpolnjevanje akcije komisije CK ZKS za zgodovino, kajti šele te študije nam bodo pokazale kako raznovrstna je bila aktivnost partije med vojnama. Zato so take študije, kot jo npr. pripravlja France Filipič za mariborsko območje, izredno dragocene v prizadevanjih da dobimo znanstveno sintezo slovenske zgodovine, posebej delovanja partije in razvoja delavskega gibanja med vojnama.

Zusammenfassung

ERFORSCHUNG DER GESCHICHTE DER ARBEITERBEWEGUNG UND DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI ZWISCHEN DEN WELTKRIEGEN IN SLOWENIEN

Das Referat, das auf wissenschaftlichen Konferenz anlässlich der diesjährigen Jubiläen der Kommunistischen Partei am 15. Juni in Maribor vorgelesen wurde, schildert, im ersten Teil die Bedingungen für die Erforschung der Geschichte der Arbeiterbewegung und der Kommunistischen Partei in der Zwischenkriegszeit in Slowenien, im zweiten Teil aber weist es auf die Hauptresultate der slowenischen Geschichtsschreibung bei der Erforschung dieser Problematik hin. Auf dem Gebiet der Organisation und der Kader war vor allem die Gründung des Lehrstuhls für die neueste Geschichte an der Philosophischen Fakultät von Bedeutung, sowie im Jahr 1959 die Gründung des Instituts für die Geschichte der Arbeiterbewegung und im Jahr 1973 die Ausarbeitung eines langfristigen Projekts »Die Geschichte der Slowenen von 1918 bis 1945«. Auf dem Gebiet der Dokumentation wurden wichtige Resultate bei der Zusammenstellung von Bibliographien und Chronologien erreicht, in den letzten fünfzehn Jahren wurde auch eine große Menge von bedeutendem Archivmaterial evidentiert und geordnet. Es wurden auch zahlreiche Erinnerungen gesammelt; da diese Quellenkategorie wichtig ist, müßte die Arbeit aus diesem Gebiet noch intensiviert werden. Es gibt auch schon Quellenveröffentlichungen um die erwähnte Problematik, nur sind leider nur wenige davon mit den entsprechenden wissenschaftlich-kritischen Apparat versehen. Die allmähliche Bewältigung von oben erwähnten Institutions-, Kader- und Dokumentationsaufgaben hat sich auch auf die Qualität und den Umfang der Erforschung der Arbeiterbewegung und der Kommunistischen Partei in der Zwischenkriegszeit in Slowenien ausgewirkt. Für diese Arbeit bedeuten die sechziger Jahre eine Wende, zumal seit damals eine beachtliche Zahl von Abhandlungen und Monographien erschienen ist und mehrere Forschungsarbeiten ausgefertigt wurden, die nicht nur aus verschiedenen Veröffentlichungen und Erinnerungsquellen, sondern auch auf dem Archivmaterial basieren. Zugleich hat sich das Bewußtsein gestärkt, daß die Arbeiterbewegung im Rahmen breiterer gesellschaftlich-politischer Geschehnisse erforscht werden muß und als Bestandteil unserer Nationalgeschichte der jüngsten Zeitabschnitte, und das für das gesamte slowenische ethnische Gebiet. Der Projektrat wird die Ausführung von Aufgaben aus dem Projekt »Die Geschichte der Slowenen von 1918 bis 1945« vornehmlich mit der Vorbereitung der Geschichte KPJ—ZKJ verbinden müssen.

JUGOSLOVENSKI ISTORIJSKI ČASOPIS

glasilo Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije

Osrednja jugoslovanska historična revija izhaja v štirih številkah letno in objavlja prispevke v vseh jugoslovanskih jezikih.

Naročila: Karnedžijeva 2, Poštanski fah 545, YU-11001 Beograd.

Na istem naslovu sprejemajo tudi naročila za vse tri tujejezične jugoslovanske povojne zgodovinske bibliografije (1945-55, 1955-65, 1965-75).